

ОПЛАТА ПРАЦІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

В статті зроблено спробу показати практику оплати праці педагогічних кадрів вищих навчальних закладів у перше повоєнне п'ятиріччя.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, освіта, соціальне становище, оплата праці.

Вивчення життя та діяльності працівників освіти має важливе значення для підготовки нової генерації спеціалістів для майбутнього України. Висвітлення соціальних аспектів життя науково-педагогічних працівників дає можливість відтворити і переосмислити історію України повоєнних років. Проникнення в повоєнне життя і духовний світ педагогів дозволяє наблизитись до більш глибокого розуміння епохи, більш точного відчуття часу.

В українській історичній науці відчувається брак наукових праць, які б безпосередньо висвітлювали повсякденні реалії та особливості оплати праці науково-педагогічних кадрів, зокрема вищих навчальних закладів.

Окремі аспекти даної проблеми можна знайти в монографіях І.Рибак [1], Л.Ковпак [2], В.Кіпеня і В.Коржова [3], наукових статтях Л.Романець [4, 5], О.Яновської [6], дисертаційних дослідженнях В.Кононенка [7], Н.Красножон [8], та інших. Заслуговує на увагу дисертаційне дослідження О.Прохоренко, яке присвячено повсякденному життю науково-педагогічної інтелігенції України другої половини 40-х – першої половини 50-х рр. XX ст. [9].

Отже, метою статті є спроба з'ясувати процес функціонування системи оплати праці працівників освіти у перше повоєнне п'ятиріччя.

Коли пройшла ейфорія від перемоги у Другій світовій війні, люди залишились сам на сам зі своїми повсякденними проблемами, досить буденними, але від того не менш складними.

Важливим показником життєвого рівня людини є матеріальна винагорода за працю. Питання заробітної плати набуває більшої актуальності у зв'язку з тим, що на сьогодні учителі і викладачі ВНЗ не належать до числа високооплачуваних працівників. Винагорода за працю є еквівалентом важливості та поваги, вона є оцінкою потреби цього спеціаліста для країни.

У зв'язку з тим, що погодинна оплата праці не відповідала новим вимогам, які пред'являлись до вищої школи, РНК ще у вересні 1937 р. ухвалила постанову про запровадження штатних посад і посадових окладів для професорсько-викладацького складу. Оплата праці педагогів вищих навчальних закладів установлювалась в залежності від стажу педагогічної роботи, посади та кваліфікації, а також від наявності вченого ступеня і вченого звання та від рівня самого навчального закладу. Стаж педагогічної роботи у ВНЗ встановлювався по трудовим книжкам. У випадку втрати документів, які підтверджували педагогічний стаж, він визначався за довідками управлінь навчальних закладів міністерств тощо [9, с. 82].

Важкі умови післявоєнної відбудови негативно позначились на добробуті вчителів загальноосвітніх шкіл. Незважаючи на підняття заробітної плати освітян з 1 серпня 1943 р., ситуація не покращилась. Загалом, залежно від фахової категорії вчителя та педагогічного стажу, в Україні вона становила 350-600 крб., причому, вчителі сільської місцевості отримували на 25-75 крб. менше, ніж вчителі міст і робітничих селищ. До того ж заробітна плата вчителів істотно відставала від державних цін на промислові товари і продукти харчування. Фактичний прейскурант цін на промислову продукцію становив, наприклад: бавовняні штани – 60-70 крб., наручний годинник – 360 крб., радіола – 1000 крб., коверкотовий костюм – до 1500 крб. [4, с. 259]. Отримуючи мізерну зарплату, вчитель не міг придбати необхідні речі для свого вжитку.

До вересня 1946 р. середня ставка викладача ВНЗ складала від 1000 до 1300 крб. З метою покращення соціального становища викладачів у вересні 1946 р. вийшла постанова «Про підвищення окладів і покращення матеріально-побутових умов професорсько-викладацького складу», яка визначалась, як «політична турбота партії і уряду в створенні ученим необхідних умов для успішного ведення ними наукової і педагогічної діяльності [10, с. 102]. Наприклад, ставка викладача ВНЗ складала 1100 крб., старший викладач отримував 1050 крб., викладач зі стажем педагогічної роботи в ВНЗ більше 10 років – 1350 крб.

Наукові записки

Дещо вищою була зарплата викладачів, які мали наукові ступені і вченні звання. У 1946 р. завідувач кафедри доктор наук, професор отримував заробітну плату 6000 крб., а доцент - кандидат наук, який мав стаж роботи до 5 років, отримував 2500 крб., від 5 до 10 років – 2800 крб. понад 10 років – 3200 крб. [11, с. 4]. Отже, заробітна плата професорсько-викладацьких кадрів була диференційованою залежно від наукового-ступеня і вченого звання того чи іншого викладача.

На нашу думку, для того, щоб дослідити матеріальний рівень професорсько-викладацьких кадрів, потрібно, перш за все звернути увагу на реальну заробітну плату, яка виражається сумою товарів і послуг, які працівник може держати за певну грошову суму при даному рівні цін на товари. Отже, викладач із мінімальною ставкою у розмірі 1100 крб. не міг навіть купити пару шкіряних чобіт, яка на той час коштувала 1200 крб. натомість при максимальній ставці у розмірі 6000 крб. викладач міг мати достатній продуктивний кошик та пристойно вдягнутись.

Згідно з постановою РНК УРСР від 1 квітня 1946 р. була підвищена заробітна плата старшим викладачам і асистентам, які не мали вчених ступенів і звань та керівництву вишів на 50%. Також, було встановлено пільгове забезпечення професорсько-викладацького складу продовольчими і промисловими товарами [12, с. 45]. потрібно зазначити, що дана система оплати праці працівників вищої школи діяла до кінця 40-х рр. ХХ ст.

Лише в 1949 р. відбулися деякі зміни, а саме було встановлено нові посадові оклади науковців, до яких влада включала і весь професорсько-викладацький склад. Так, діючим членом і членом-кореспондентом академії наук, було встановлено оклад у розмірі 6000 крб., професорам і докторам наук – 4000 крб. доцентам і особам, які мали вчене звання старшого наукового співробітника або кандидата наук – 2000 крб., особам які не мали вченого звання і наукового ступеня 1000 крб.

Додатково за посаду декана представники професорсько-викладацького складу отримували 50% від основного окладу. Наприклад, професор без вченого ступеня доктора наук столичного університету, зі стажем до 5 років, у 1950 р. отримував 1050 крб. і додатково за деканство – 50% основного складу, тобто ще 525 крб. водночас, згідно з інструктивним листом міністерства вищої освіти СРСР від 11 липня 1948 р., викладачі, які були допущені міністерством до виконання обов'язків завідувача кафедрами в іншому інституті чи університеті за сумісництвом, отримували додатково 50% посадового окладу, встановленого по їх основній посаді, але без 20% доплатити за керівництво кафедрою [9, с. 84,85].

Протягом 1946-1949 рр. заробітна плата зросла у закладах освіти на 6,4 %, охорони здоров'я – на 7,5%. У 1950 р. зарплатня становила в промисловості 708 крб., будівництві – 656 крб., освіті та культурі – 668 крб. на місяць [6, с. 343], але платня професорсько-викладацьких кадрів була вищою ніж у робітників і вчителів загальноосвітніх шкіл, працівників культури. Потрібно зазначити, що в цьому світі ситуація, коли люди високоінтелектуальної праці мають винагороду за працю у кілька разів більшу, ніж особи фізичної праці є нормальною і вказує на те, що держава піклується про інтелектуальний потенціал країни. Натомість, протилежна ситуація склалась в Україні на сьогодні, коли науковці та професорсько-викладацький склад та робітники фізичної праці мають майже однакову винагороду за працю.

Для того щоб поповнити сімейний бюджет, значна кількість науково-педагогічної інтелігенції змушена працювати у декількох установах або ВНЗ. Зрозуміло, що такі випадки не були масовими, але поряд з цим викладачі, які працювали за сумісництвом, мали значне матеріальне поповнення для їх сімейного бюджету.

У досліджуваний період для матеріального й морального заохочування освітян були різного роду звання, премії та нагороди, для тих хто відрізнявся особливою політичною лояльністю. Щоб забезпечити стабільний достаток тієї частини науково-педагогічних кадрів, яка намагалась виконувати настанови партії, існувала спеціальна система державних замовлень, а, відповідно, й одержання високих гонорарів. Партійні структури щедро винагороджували тих, хто у своїх статтях та виступах критикував або вихваляв вказаних партією осіб.

Отже, як показував аналіз матеріалів оплата праці науково-педагогічних працівників не давала ще належного матеріального забезпечення освітянам республіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Рибак І.В. Соціально-побутова інфраструктура українського села. – Кам'янець-Подільський абетка, 2000. – 304 с.

2. Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945-2000 рр.) – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 250 с.
3. Ківень В., Коржов В. Викладачі вузів: соціологічний портрет. – Донецьк, 201. – 200 с.
4. Романець Л.М. Соціально-побутові умови освітян Вінниччини в 1944-1958 рр. // Наукові записки вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. Вип. XI. Серія: історія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2006. – С.258-261.
5. Романець Л.М., Романюк І.М. Матеріально-побутові умови праці повоєнного учительства України // актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. наукові записки рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 12. – Рівне: РДГУ, 2008. – С. 72-76.
6. Яновська О. Соціальна політика радянської держави в містах України в 1945-1953 рр. за свідченнями громадян (на матеріалах НКВС-КДБ УРСР) // України ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. 36 статей. – Вип. 9. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – С.326-324.
7. Кононенко В.В. Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період (1945-1953 рр.). Автореф. дис. ...канд. іст. наук. – Вінниця, 2004. – 19 с.
8. Красножон Н.Г. Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя (1943-1953 рр) // Автореф. дис. ...канд. іст. наук. – К, 2002. – 18 с.
9. Прохоренко О.А. Повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України в другій половині 40-х – першій половині 50-х рр. ХХ ст. Дис. ...канд. іст. наук.: 07.00.01. – Київ, 2008. – 265 с.
10. Синецкий А.Я. Профессорско-преподавательские кадры высшей школы. –М.: Советская наука, 1950. – 185 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). – Ф.166. – Оп. 15. – Спр. 5. – 95 арк.
12. Вища школа Української РСР за 50 років. У 2-х част. (1917-1967) рр. – К.: Видавництво Київського університету, 1968. – Ч.2 – (1945-1967). – 539 с.

Романець Л.Н., Романюк І.М. ОПЛАТА ТРУДА НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В ПЕРВЫЕ ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ.

В статье предпринято попытку проанализировать состояние оплаты труда педагогических работников высших учебных заведений в первое послевоенное пятилетие.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, образование, оплата труда, социальное положение.

Romanets L. M., Romaniuk I. M. PAYMENT OF THE WORK OF SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL STAFF OF THE HIGHER-EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE FIRST POST-WAR YEARS.

The article tries to analyze the payment system of scientific-pedagogical staff of the higher educational institutions in five post-war years.

Keywords: higher educational institutions, education, payment of the work, social state.

УДК 061:94(477) «1991-1996»

К.І. Левчук

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ У СОЦІАЛЬНОМУ ЗАХИСТІ ПОСТТРАЖДАЛОГО ВІД ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ НАСЕЛЕННЯ (1991–1996 РР.)

У статті досліджуються основні напрями соціальної діяльності громадських організацій, що об'єднують постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Ключові слова: громадська організація, Чорнобильська катастрофа, соціальний захист, переваги, законотворча діяльність, державна політика

Вибух на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 року привів не тільки до радіоактивного забруднення прилеглої території України, Росії та Білорусії, але вважається найбільшою техногенною аварією сучасної цивілізації. Сотні тисяч осіб з України та республік колишнього СРСР були задіяні для ліквідації наслідків катастрофи. У більшості з них не питали згоди на участь у такій роботі, їх не навчали поведінці в умовах підвищеної радіації, не забезпечували необхідними засобами самозахисту. Ліквідатори отримали значні дози радіоактивного